

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.02.031>

УДК 346.32

В.І. МЕЛІКОВА, адвокат, аспірант

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», м. Київ, Україна

 orcid.org/0000-0003-0325-6901

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКЛАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ключові слова: електронний договір, електронний документ, електронний цифровий підпис, суб'єкти підприємництва

Досліджено окремі проблеми укладання електронних договорів суб'єктами підприємництва, зокрема наведено результати опрацювання вітчизняного та міжнародного законодавства, що регулює поняття, форму та порядок укладання електронних договорів між суб'єктами підприємництва (B2B), а також судової практики. Розглянуті способи укладання договорів в мережі Інтернет стали вже поширеними, хоча в правовому сенсі вони досі залишаються маловивченими і недостатньо врегульованими. Встановлено роль електронного цифрового підпису під час укладання електронних договорів. Досліджено законодавство, що регулює використання електронного цифрового підпису. Запропоновано удосконалення законодавства України, а саме: виділення електронної форми правочину в окрему, з подальшим її поділом на електронні договори, укладені за допомогою мережі Інтернет з використанням будь-яких доступних технічних засобів (заповнення форми в браузері / листування електронною поштою / використання менеджерів або мобільних додатків) та укладені за допомогою мережі Інтернет з обов'язковим використанням електронного підпису.

Постановка проблеми. Цифровізація економіки країни призвела до стрімкої трансформації договірних відносин між суб'єктами підприємництва (B2B) у сфері електронної комерції та поставила на порядок денний необхідність модернізації їхнього правового регулювання з урахуванням потреб та вимог часу. Підвищена увага до цифрового досвіду, щораз більша популярність спеціалізованих онлайн-ринків B2B та перехід роздрібних підприємств на онлайн-операції — ось фактори, що стимулюють ринок електронної комерції B2B, зокрема в Україні. За прогнозованими даними аналітичного звіту *Astute Analytica*, очікується, що до 2027 р. світовий ринок електронної комерції між суб'єктами господарювання досягне 18 771,4 млрд дол. США [1]. Але не зважаючи на зазначені тенденції, укладання договорів у електронній формі в деяких країнах, наприклад Україні, до сьогодні нерідко викликає супротив та несприйняття з боку судової системи, зокрема через недосконалість відповідного законодавства.

Цитування: Мелікова В.І. Актуальні проблеми укладання електронних договорів між суб'єктами підприємництва. *Економіка та право*. 2022, № 2. С. 31—38. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.02.031>

На вітчизняному рівні існують деякі законодавчі акти, спрямовані на регулювання електронних договорів, серед яких: Господарський кодекс України від 16.01.2003, Цивільний кодекс України від 16.01.2003, закони України від 22.05.2003 № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг», від 03.09.2015 № 675-VIII «Про електронну комерцію», від 05.10.2017 № 2155-VIII «Про електронні довірчі послуги» та інші. Проте неврегульованими все ще залишаються питання щодо перевірки змісту таких договорів, порядку підписання, подальшого зберігання та навіть у певних випадках захисту прав та законних інтересів їхніх сторін (зокрема оскарження окремих положень таких договорів у судовому порядку). Унаслідок порушуються права суб'єктів підприємництва, а саме щодо встановлення, зміни та припинення господарських правовідносин.

Окрім того, зазначені законодавчі акти здебільшого містять посилання на закони, які втратили свою чинність (зокрема на Закон України від 22.05.2003 № 852-IV «Про електронний цифровий підпис» — втратив чинність на підставі Закону від 05.10.2017 № 2155-VIII) та внаслідок цього потребують удосконалення. Зазначені проблеми актуалізують проведення досліджень у відповідному напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового регулювання укладання електронних договорів, зокрема розуміння такої форми договорів, їхнього підписання стали предметом уваги багатьох учених: О.А. Беяневич, В.В. Луця, В.С. Мілаш, Н.О. Кучаковської, С.М. Жутова, Н.Ю. Філатова, О.О. Логойко, М.М. Дутова, А.В. Чучковської, В.М. Желіховського, І.Б. Белік, Ю.О. Борисової, О.Ю. Кирилюк та ін.

Аналізу окремих аспектів правового регулювання електронних підписів присвячені роботи таких науковців: О.Д. Бойко, Ю.О. Борисової, Н.Є. Блажівської, І.Я. Верес, І.Д. Горбенко, В.М. Желіховського, С.М. Жутової, Н.О. Кучаковської, А.В. Чучковської, І.І. Свидрук, О.Ю. Кирилюк, В.П. Писаренко та ін. У своїх працях автори наголошують на необхідності вдосконалення чинного законодавства України щодо порядку використання електронного підпису [2], ідентифікації сторін електронного договору та захисту інформації в мережі Інтернет [3], укладання договорів в мережі Ін-

тернет, зокрема *browse-wrap* та *click-wrap* договорів [4; 5, с. 52—91], тощо.

Окрім цього, українські вчені в своїх працях приділили значну увагу особливостям укладання електронних договорів в інших країнах у розрізі питання необхідності імплементації зарубіжного досвіду, зокрема Німеччини [6].

Незважаючи на значну кількість досліджень з відповідної тематики, все ще залишаються не вирішеними питання перевірки змісту електронних договорів, порядку їхнього підписання, подальшого зберігання тощо. Водночас учені зазвичай лише акцентують увагу на наявності деяких проблем, однак не завжди пропонують способи їхнього подолання. Виникнення нових господарських правовідносин на підставі договору в електронній формі потребує ухвалення нових нормативно-правових актів та зміни наявних, з урахуванням досвіду інших країн, рекомендацій міжнародних організацій та експертів, судової практики.

Метою статті є виявлення актуальних проблем укладання електронних договорів суб'єктами підприємництва та визначення шляхів їхнього вирішення.

Результати дослідження. На даний час інтернет-технології мають велике значення для всього суспільства, господарський оборот також зазнає впливу нових технологій. Спостерігається постійне зростання кількості укладених електронним способом господарських договорів.

Проте застосування електронних засобів під час їхнього укладання пов'язані з певними труднощами, серед яких найважливіше значення має правова невизначеність.

На даний час існують дві точки зору щодо форми договору, що укладається за допомогою електронних засобів.

Так, одна група вчених [7, 8] дотримується думки, що такі договори нічим суттєвим не відрізняються від простих письмових договорів, що ніяк не порушує відповідних положень як Цивільного кодексу України, так й Господарського кодексу України.

Водночас деякі автори категорично не погоджуються з цим твердженням. Зокрема, за позицією О. Єфімова, електронна форма документа не є різновидом простої письмової форми договору, а є якісно новим способом волевиявлення. Автор наголошує на тому, що і електронний документ, і електронний підпис представ-

ляють собою певний файл, код, набір байтів машинної інформації. У зв'язку з цим О. Єфімов обґрунтовує необхідність розроблення спеціального правового регулювання електронних договорів, а не штучного пристосування вже наявного законодавства, що встановлює вимоги до простої письмової форми договору [9]. Відповідна точка зору є дискусійною. Вдається неможливим кваліфікувати форму договору виятково за технічними характеристиками.

Як слушно зазначає В.В. Маньгора, «...дана категорія договорів вписується в існуючу систему господарських договорів і не вимагає запровадження додаткових дефініцій. Водночас їх укладання та виконання мають власну специфіку, яка виражається у наступному. Форма волевиявлення при вчиненні договору в Інтернеті одночасно відноситься до конклюдентного та письмового із застосуванням електронного підпису. Це надає можливість посилатися при його доведенні, як на електронний документ з електронним підписом, так і на інформацію, що міститься в електронному обміні даними» [10].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що електронна форма договору є різновидом письмової форми, проте наявність певних технічних особливостей зумовлює специфіку його (договору) укладання.

Аналізуючи законодавство України, зокрема Господарський кодекс України (далі ГК) (ст. 181), Цивільний кодекс України (далі ЦК) (ст. 205, 207, 639), Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII «Про електронну комерцію» (ч. 12 ст. 11), бачимо, що законодавство прирівнює за правовими наслідками договори, укладені в електронній формі, до таких, що укладені в письмовій формі. Так, відповідно до ч. 1 ст. 208 ЦК України у письмовій формі належить вчиняти: правочини між юридичними особами та відповідно до ч. 2 ст. 207 ЦК України правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами).

Згідно з ч. 1 ст. 181 ГК України господарський договір за загальним правилом укладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні

вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» «електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному ст. 12 цього Закону (зокрема, шляхом електронного підпису або електронного цифрового підпису... за умови використання засобу електронного цифрового підпису усіма сторонами електронного правочину; електронного підпису одноразовим ідентифікатором; аналогу власноручного підпису ...за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів), вважається таким, що за правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеному у письмовій формі». Водночас ст. 5 Закону передбачено «принцип однаковості юридичної сили електронних правочинів та правочинів, укладених в іншій формі, передбаченій законодавством».

З проведеного аналізу вбачається, що лише електронні договори, які підписані у відповідний (згідно ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію») спосіб, є тотожними із договорами, укладеними в письмовій формі, за юридичною силою та правовими наслідками. А тому електронний договір, не підписаний у визначений законодавством спосіб, не може бути визнаний як такий, що укладений у письмовій (електронній) формі. Такий висновок підтверджується і судовою практикою. Наприклад, у Постанові Верховного Суду від 15.04.2021 у справі №910/8554/20 Суд дійшов висновку про неукладеність замовлень до договору поставки, адже електронні документи, що надсилалися сторонами на підтвердження замовлення, не були скріплені електронним підписом згідно із вимогами, передбаченими Законом України «Про електронну комерцію».

Утім, позиція Верховного Суду не є однозначною. Наприклад, у постанові у справі від 12.01.2021 № 524/5556/19 Суд звернув увагу на те, що електронний договір може бути укладеним не тільки у формі єдиного документа, підписаного кваліфікованим електронним підписом (КЕП), але й шляхом обміну повідомленнями за допомогою засобів електронної комунікації.

Зі свого боку Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду

у справах № 904/2882/18, № 922/1151/18 та № 922/788/19 дійшов висновків, що електронне листування не може бути використано як доказ у справі, оскільки не відповідає вимогам Закону України від 22.05.2003 № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг», не містить електронного підпису, який є обов'язковим реквізитом електронного документа, що унеможлиблює ідентифікацію відправника повідомлення, тому що зміст такого документа не захищений від внесення правок та відхилень. Електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписання електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Накладання електронного підпису завершує створення електронного документа.

Верховний Суд у Постанові від 02.04.2019 у справі № 811/1772/13-а, погоджуючись з рішеннями попередніх інстанцій щодо відсутності необхідних документів, які підтверджують здійснення господарських операцій, звернув увагу, що відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України від 16.07.1999 № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» первинні та зведені облікові документи можуть бути складені на паперових або машинних носіях, і повинні мати такі обов'язкові реквізити: особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Наведена судова практика ще раз підтверджує існування правової невизначеності під час укладання електронних договорів.

Проте електронні договори, укладені без використання електронного підпису, не можуть трактуватись недійсними у зв'язку з недодержанням письмової форми (відповідно до ст. 215 Цивільного кодексу України форма договору не впливає на недійсність угоди). За таких обставин вдається незрозумілим доцільність порівняння договорів, укладених в електронній формі та договорів, укладених у письмовій формі. Прийнятнішим в даному випадку вдається відокремлення зазначених форм договорів та формування відповідного правового регулювання.

Це є особливо актуальним у контексті появи різноманітних видів електронних договорів. Зокрема, на сьогодні, як у вітчизняній, так

і у міжнародній практиці відомі такі електронні договори: *click-wrap agreements* та *browse-wrap agreements* [11, с. 7–10].

Click-wrap (з англ. *click* — натискання, *wrap* — упаковка) договір визначається як договір, що укладається онлайн, у якому визначаються права та обов'язки сторін. Вони можуть встановлювати умови використання програмного забезпечення, отримання доступу до вебсайту або продажу товарів та послуг онлайн.

Під час укладання *click-wrap* договорів акцепт здійснюється кліком. Зокрема, на сайті (а саме в загальному доступі для кожної особи) розміщуються їхні істотні умови, з якими клієнт може ознайомитися, та в разі погодження з якими користувач має змогу укласти відповідний договір шляхом натискання кнопки або піктограми (наприклад «ОК», «Я згоден з умовами» та ін. варіанти) [12].

На підставі цього можна сказати, що *click-wrap* договори не потребують паперових документів, власноручних підписів або фізичного спілкування сторонами договору. Водночас такий різновид договору дозволяє оференту з мінімальними економічними витратами укладати максимальну кількість договорів.

Насамперед під час укладання *browse-wrap* договорів — акцепт здійснюється з моменту початку перегляду вебсайту, тому використання сайту ототожнюється з укладенням договору. Такий різновид договору характеризується відсутністю будь-яких повідомлень про необхідність погодження із умовами та наявністю гіперпосилання (на відповідному вебсайті) на умови, з якими сторона може ознайомитися перш ніж здійснювати транзакцію (але зазвичай цього не відбувається) [6]. За таких обставин міжнародні суди стають на захист прав слабшої сторони. Зокрема, за *click-wrap* суд бере до уваги наявність можливості ознайомитися з умовами договору та вчинити активні дії за згодою, тоді як під час *browse-wrap* потрібно довести, що посилання на умови договору було розміщено у вільному доступі для користувача, а не приховані [13]. Зважаючи на складність судового захисту, *browse-wrap agreements* нечасто використовуються на практиці, а іноді не визнаються судами як належне ознайомлення однієї зі сторін з умовами.

Наведені договори прямо не врегульовано на рівні вітчизняного законодавства, але активно використовуються на практиці, особливо

у сфері господарювання. Так, на думку О.С. Березняк та Н.Ю. Філатова, в Україні укладання як *browse-wrap*, так і *click-wrap* договорів може існувати, однак виникають проблемні питання щодо юридичної кваліфікації таких договірних конструкцій. Зважаючи на активне використання відповідних договорів між суб'єктами підприємництва (*B2B*) на міжнародному рівні та наявність судових спорів з цих питань [13, 14], країни поступово вдаються до виокремлення договорів, що укладаються в електронній формі, розроблення та формування для них відповідного правового регулювання.

Досить цікавим в даному випадку є досвід законодавства Німеччини. Зокрема, ст. 126а *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)*, точний переклад — Цивільний кодекс) електронна форма визнається окремим різновидом форми договору [6]. Водночас зазначена норма законодавства Німеччини передбачає, що електронна форма може бути прирівняна до письмової форми договору, але лише тоді, коли правочин підписано з використанням спеціального виду підпису — електронного цифрового підпису. В інших випадках правочин просто не буде вважатися вчиненим у письмовій формі [6].

На противагу, в Італії прецедентне право демонструє досить суворий підхід щодо використання електронних комунікацій в договірних відносинах. Загалом *click-wrapping* або *point and click procedure* є дійсними засобами укладання договору, а загальні положення та умови можуть вважатися відомими або можуть бути відомі відповідно до ст. 1341 Цивільного кодексу Італії, коли вони ясно виділені на вебсайті та легко доступні за посиланням. Однак застереження, що обмежують права однієї із сторін і складені іншою стороною (охоплюючи арбітражні застереження або застереження про вибір юрисдикції), не можуть бути прийняті на законних підставах за допомогою простого «накладання кліків», а потребують цифрового підпису [14].

Відповідні підходи є доречними і для України. Електронну форму договору було б доцільно також визнати окремою формою правочину і на рівні вітчизняного законодавства. Водночас доречним було б розподілити електронні договори на договори, укладені за допомогою мережі Інтернет з використанням будь-яких доступних технічних засобів (заповнення форми в браузері / листування електронною пош-

тою / використання месенджерів або мобільних додатків) та укладені за допомогою мережі Інтернет з обов'язковим використанням електронного підпису; а також залишити чинними норми, які прирівнюють електронну форму до письмової форми правочину, але лише тоді, коли правочин підписано з використанням електронного підпису.

Окрім того, враховуючи міжнародну практику, а також зважаючи на норми ч. 1 ст. 208 ЦК України про обов'язковість письмової форми для правочинів між юридичними особами, вбачається необхідним передбачити для електронних договорів, які укладаються між суб'єктами підприємництва, обов'язкове використання електронного підпису з метою подальшої ідентифікації таких товариств та встановлення наявності повноважень у підписанта.

Зі свого боку зростання випадків укладання договорів через інтернет-платформи (*DocuSign, DocHub, HelloSign, SignNow* та ін.) актуалізує визнання сертифікатів електронних підписів на вітчизняному рівні — для договорів між суб'єктами господарювання — резидентами України та на міжнародному рівні для підписання договорів між суб'єктами господарювання — резидентами України і суб'єктами інших держав (договори у сфері зовнішньоекономічної діяльності). Проте відповідні механізми врегульовані чинним законодавством і поготів.

Так, наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 23.01.2019 № 60 «Про затвердження Порядку взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів, а також використання інформаційно-телекомунікаційної системи центрального засвідчувального органу для забезпечення визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних сертифікатів відкритих ключів, що використовуються під час надання юридично значущих електронних послуг у процесі взаємодії між суб'єктами різних держав» визначено порядок взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів, а також використання інформаційно-телекомунікаційної системи центрального засвідчувального органу для забезпечення визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних сертифікатів відкритих ключів, що вико-

ристовуються під час надання юридично значимих електронних послуг у процесі взаємодії між суб'єктами різних держав.

Міжнародний договір має публікуватися згідно із вимогами ст. 21 Закону України від 29.06.2004 № 1906-IV «Про міжнародні договори України», а також на офіційному вебсайті державного органу України, від імені якого укладено міжнародний договір.

На сьогодні з іноземними державами не укладено жодного міжнародного договору України про взаємне визнання сертифікатів відкритих ключів та електронних підписів, а жоден кваліфікований надавач електронних довірчих послуг іноземної держави не підтвердив, що його діяльність відповідає вимогам Закону України від 05.10.2017 № 2155-VIII «Про електронні довірчі послуги» [15, с. 18].

Відсутність взаємного міжнародного визнання сертифікатів електронних підписів підвищує ризики для суб'єктів господарювання під час укладання договорів у сфері зовнішньоекономічної діяльності (використання електронного підпису (без його подальшого визнання), який накладено через електронні системи іноземних держав не вважатиметься належним підписанням правочину в розумінні законодавства України).

Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок щодо необхідності розширення положення ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію» правовими нормами, які б надавали можливість сторонам договору самостійно погоджувати спосіб підписання договору, зокрема з можливістю використання інтернет-платформи (*DocuSign, DocHub, HelloSign, SignNow* та ін.).

Окрім цього, було б доцільно передбачити обов'язковість використання електронного підпису для договорів, які хоч і не відносяться до сфери *B2B* відносин, але укладаються між суб'єктами господарювання, й однією із сторін якої є фінансова установа. Відповідний висновок пояснюється нещодавніми законодавчими новелами Національного банку України щодо врегулювання умов застосування електронного підпису та електронної печатки в платіжній сфері та необхідності узгодження норм спеціального і загального законодавства.

Так, згідно з постановою Правління Національного банку України від 18.05.2022 № 100 «Про внесення змін до деяких нормативно-

правових актів Національного банку України», що набрала чинності 25.05.2022, «норми, що діють у банківській системі України під час створення, оброблення та зберігання електронних документів, пов'язаних із вчиненням правочинів, поширюватимуться і на платіжні організації платіжних систем, учасників платіжних систем, операторів послуг платіжної інфраструктури та їх клієнтів (користувачів платіжних систем)». Зокрема, Національний банк визначив види електронного підпису та електронної печатки, які застосовуються платіжними установами, установив вимоги щодо застосування кожного з видів електронного підпису та електронної печатки, врегулював процес створення та зберігання електронних документів платіжними установами [16].

Висновки. Сьогодні законодавство України не визнає електронну форму угоди окремим різновидом форми правочину, а лише прирівнює її до письмової форми. У зв'язку з цим запропоновано:

- визнати електронну форму договору окремою формою правочину;
- розподілити електронні угоди на угоди, укладені за допомогою мережі Інтернет з використанням будь-яких доступних технічних засобів (заповнення форми в браузері / листування електронною поштою / використання месенджерів або мобільних додатків) та укладені за допомогою мережі Інтернет з обов'язковим використанням електронного підпису;
- залишити чинними норми, які прирівнюють електронну форму до письмової форми правочину, але лише тоді, коли правочин підписано у відповідний (згідно зі ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію») спосіб;
- передбачити обов'язкове використання електронного підпису для угод за участю господарських товариств для подальшої ідентифікації такого товариства та встановлення наявності повноважень підписанта;
- обмежити електронні угоди, однією із сторін якої є фінансова установа, обов'язковим використанням електронного підпису;
- доповнити ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію» іншими видами підписів, зокрема й електронними, у сфері електронної комерції;
- зобов'язати сторони створювати електронний договір у вигляді окремого електронного документа з чітко визначеними істотними умовами.

Перспективи подальших наукових досліджень. Наукові висновки, отримані за результатами проведеного дослідження, можуть слугувати підґрунтям для подальшого науково-практичного вирішення проблем удосконалення правового регулювання укладання електронних до-

говорів між суб'єктами підприємництва, між суб'єктами підприємництва та громадянами, а також гармонізації вітчизняних практик з найкращими відповідними практиками Європейського Союзу в контексті закріпленого в Конституції України інтеграційного вектора України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. B2B E-commerce Market — Industry Analysis and Forecast (2021—2027). Astute Analytica. 22.10.2021. URL: <https://www.astuteanalytica.com/industry-report/toc/b2b-e-commerce-market> (дата звернення: 19.05.2022).
2. Кучаковська Н. Правове регулювання укладення електронних господарських договорів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 6. С. 62—74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_6_9 (дата звернення: 19.05.2022).
3. Жутова С.М. Особливості укладання угод через мережу Інтернет. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 875—879. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/212.pdf> (дата звернення: 19.05.2022).
4. Бережняк О.С., Філатова Н.Ю. Договори типу click-wrap і browse-wrap: особливості і призначення. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Правознавство*. 2018. № 1 (32). С. 87—97. [https://doi.org/10.18524/2304-1587.2018.1\(32\).133063](https://doi.org/10.18524/2304-1587.2018.1(32).133063)
5. Мілаш В.С. Правові аспекти виникнення та реалізації договірних відносин у мережі Інтернет (підрозділ 2.1). В кн.: *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет*. За ред. С.В. Глібка, К.В. Єфремової. Харків: Право, 2016. 360 с.
6. Філатова Н.Ю., Логойко О.О. Порівняльний аналіз особливостей укладення електронних договорів в Україні і Німеччині: правові аспекти. *Правова держава*. 2020. № 38. С. 92—99.
7. Ступник Я.В. Господарський договір: поняття та особливі ознаки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С. 132—136.
8. Хижняк О.С. Електронний договір: правовий аспект та особливості укладення. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 10. С. 396—401.
9. Єфімов О. Електронний договір в е-комерції: стислий юридичний аналіз. *Бухгалтерія*. 2016. № 50 (1245). С. 40—43.
10. Маньгора В.В. Особливості правового регулювання електронних господарських договорів в Україні. *Інформація і право*. 2019. № 4 (31). С. 68—72. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.4\(31\).194353](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.4(31).194353)
11. Кикоть П.В., Постоєнко К.І. Особливості укладання господарських договорів у торгівельній сфері через мережу інтернет та визнання їх правомірності. Правничі студії імені Василя Івановича Синайського: підприємницьке право у контексті цифрової трансформації: зб. матеріалів круглого столу, 7 квіт. 2021 р. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ: КНЕУ, 2021.
12. Паламарчук И. Обзор лицензионных соглашений, заключаемых нестандартными способами: click-wrap, browse-wrap, open-source и свободные лицензии в свете поправок в ГК РФ. *Бухгалтерский учет. Налоги. Аудит*. 2014. URL: <https://www.audit-it.ru/articles/soft/a115/757840.html> (дата звернення: 19.05.2022).
13. Case 1:14-cv-14750-DPW. Rachel Cullinane, Jaqueline Nunez, Elizabeth Schaul and Ross Mc Donagh, and all others v. Uber Technologies, Inc. 2016. URL: https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCOURTS-mad-1_14-cv-14750/pdf/USCOURTS-mad-1_14-cv-14750-1.pdf (дата звернення: 19.05.2022).
14. Petronio F., Cozzi F. B2B On-Line Transactions: European Court of Justice Rules on «Click-Wrapping». *Paul Hastings*. June 10, 2015. URL: <https://www.paulhastings.com/insights/client-alerts/b2b-on-line-transactions-european-court-of-justice-rules-on-click-wrapping> (дата звернення: 19.05.2022).
15. Гладь Ю.О. Використання електронного підпису при укладенні зовнішньоекономічних договорів громадянами України та юридичними особами України. Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права: матеріали П'ятої міжнар. наук.-практич. конф. (м. Львів, 28 трав. 2021 р.). Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. Львів, 2021. 224 с.
16. Врегульовано умови застосування електронного підпису та електронної печатки в платіжній сфері. НБУ. *Офіційний інтернет-сайт Національного банку України*. 24.05.2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vregulovano-umovi-zastosuvannya-elektronnogo-pidpisu-ta-elektronnoyi-pechatki-v-platijnij-sferi> (дата звернення: 25.05.2022).

Надійшла 02.06.2022

REFERENCES

1. B2B E-commerce Market — Industry Analysis and Forecast (2021-2027). *Astute Analytica*. 22.10.2021. URL: <https://www.astuteanalytica.com/industry-report/toc/b2b-e-commerce-market>
2. Kuchakovska N. Pravove rehuliuвання ukladennia elektronnykh hospodarskykh dohovoriv. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*. 2016. No. 6. P. 62-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_6_9 [in Ukrainian].

3. Zhutova S.M. Osoblyvosti ukladannia uhod cherez merezhu Internet. *Molodyi vchenyi*. 2017. No. 11. P. 875-879. URL: <http://molodyvchenyi.in.ua/files/journal/2017/11/212.pdf> [in Ukrainian].
4. Berezhniak O.S., Filatova N.Iu. Dohovory typu click-wrap i browse-wrap: osoblyvosti i pryznachennia. *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova. Pravoznavstvo*. 2018. No. 1 (32). P. 87-97. [https://doi.org/10.18524/2304-1587.2018.1\(32\).133063](https://doi.org/10.18524/2304-1587.2018.1(32).133063) [in Ukrainian].
5. Milash V.S. Pravovi aspekty vynyknennia ta realizatsii dohovirnykh vidnosyn u merezhi Internet (pidrozdil 2.1). V kn.: *Pravove rehuliuвання vidnosyn u merezhi Internet. Za red. S.V. Hlibka, K.V. Yefremovoi*. Kharkiv: Pravo, 2016. 360 p. [in Ukrainian].
6. Filatova N.Iu., Lohoiko O.O. Porivnialnyi analiz osoblyvosti ukladennia elektronnykh dohovoriv v Ukraini i Nimechchyni: pravovi aspekty. *Pravova derzhava*. 2020. No. 38. P. 92-99 [in Ukrainian].
7. Stupnyk Ya.V. Hospodarskyi dohovor: poniattia ta osoblyvi oznaky. *Porivnialno-analitychne pravo*. 2015. No. 1. P. 132-136 [in Ukrainian].
8. Khyzhniak O.S. Elektronnyi dohovor: pravovy aspekt ta osoblyvosti ukladennia. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy*. 2017. No. 10. P. 396-401 [in Ukrainian].
9. Yefimov O. Elektronnyi dohovor v e-komertsii: styslyi yurydychnyi analiz. *Bukhhalteriia*. 2016. No. 50 (1245). P. 40-43 [in Ukrainian].
10. Manhora V.V. Osoblyvosti pravovoho rehuliuвання elektronnykh hospodarskykh dohovoriv v Ukraini. *Informatsiia i pravo*. 2019. No. 4 (31). P. 68-72. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.4\(31\).194353](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.4(31).194353) [in Ukrainian].
11. Kykot P.V., Postoienko K.I. Osoblyvosti ukladannia hospodarskykh dohovoriv u torhivelnii sferi cherez merezhu internet ta vyznannia yikh pravomirnosti. *Pravnychi studii imeni Vasylia Ivanovycha Synaiskoho: pidpriemnytske pravo u konteksti tsyfrovoi transformatsii: zb. materialiv kruhloho stolu, 7 kvit. 2021 r. M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ "Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana"*. Kyiv: KNEU, 2021 [in Ukrainian].
12. Palamarchuk I. Obzor licenziyonykh soglashenij, zakljuchaemyh nestandartnymi sposobami: slick-wrap, browse-wrap, open-source i svobodnye licenzii v svete popravok v GK RF. *Buhgalterskij uchet. Nalogi. Audit*. 2014. URL: <https://www.audit-it.ru/articles/soft/a115/757840.html> [in Russian].
13. Case 1:14-cv-14750-DPW. Rachel Cullinane, Jaqueline Nunez, Elizabeth Schaul and Ross Mc Donagh, andallothers v. Uber Technologies, Inc. 2016. URL: https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCOURTS-mad-1_14-cv-14750/pdf/USCOURTS-mad-1_14-cv-14750-1.pdf
14. Petronio F., Cozzi F. B2B On-Line Transactions: European Court of Justice Rules on "Click-Wrapping". *Paul Hastings*. June 10, 2015. URL: <https://www.paulhastings.com/insights/client-alerts/b2b-on-line-transactions-european-court-of-justice-rules-on-click-wrapping>
15. Hlado Yu.O. Vykorystannia elektronnoho pidpysu pry ukladenni zovnishnoekonomichnykh dohovoriv hromadianamy Ukrainy ta yurydychnymy osobamy Ukrainy. Aktualni problemy intelektualnoho, informatsijnogo, IT ta Internet prava: materialy Piatoi mizhnar. nauk.-praktych. konf. (m. Lviv, 28 trav. 2021 r.). Yuryd. f-t Lviv. nats. un-tu im. I. Franka. Lviv, 2021. 224 p. [in Ukrainian].
16. Vrehulovano umovy zastosovannia elektronnoho pidpysu ta elektronnoi pechatky v platizhnii sferi. *NBU. Ofitsiyni internet-sait Natsionalnoho banku Ukrainy*. 24.05.2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vregulovano-umovi-zastosovannya-elektronnogo-pidpysu-ta-elektronnoyi-pechatky-v-platijniy-sferi> [in Ukrainian].

Received 02.06.2022

V.I. Melikova

State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine", Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0325-6901

CURRENT PROBLEMS OF CONCLUSION OF ELECTRONIC CONTRACTS BETWEEN BUSINESS ENTITIES

The article presents the results of the development of legislation governing the concept, form and procedure for concluding electronic contracts between business entities (B2B). The considered methods of concluding contracts on the Internet have already become widespread, although in the legal sense they remain poorly understood and insufficiently regulated. Therefore, it is now very important to lay the legal framework for the regulation of contractual relations on the Internet, because with the advent of new online services, there are new ways of concluding contracts. It is proposed to recognize the electronic form of contracts as a new form of contracts, other than simple written. The role of electronic digital signature in concluding electronic contracts has been established, the legislation regulating the use of electronic digital signature has been studied. It is proposed to improve the legislation of Ukraine, namely: allocation of the electronic form of the transaction in a separate, with its further division into electronic contracts concluded via the Internet using any available technical means (filling out the form in the browser / e-mail correspondence / use of managers or mobile applications) and concluded via the Internet with the obligatory use of electronic signatures.

Keywords: electronic contract, electronic document, electronic digital signature, business entities.